

becoming an adult as a specialist in the context of the concept of adult education. **Research methods.** Achievement of the research goal made it possible to use the general theoretical method of scientific research, in particular the analysis of the terminological apparatus of psychological and pedagogical and socio-philosophical sources of scientific discourse. **Result.** In the context of the concept of adult education, the concept of "self-sufficiency" is seen as a complex organization of an adult's personality, which is a combination of internal qualities of a person that enables her to successfully realize herself in creative, social and professional activities.

Key words: adult education, self-sufficiency of an individual, adult, individual-psychological properties of personality

Стаття надійшла до редколегії 09.06.2019 р.

УДК 37.02

ТРАКТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Яна Лащівська,

аспірантка II року навчання,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк, Україна,

lashchivskayana@ukr.net@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-27-32>

У статті з'ясовано, що культура являє собою нормативні вимоги до будь-якої діяльності людини, а тому існує стільки видів культури, скільки видів самої людської діяльності. Тому виділення педагогічної культури в спеціальний об'єкт розгляду нам здається теоретично коректним. У педагогічній культурі втілені історично перевірені передові традиції педагогічної науки й практики. **Мета статті** - на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики проаналізувати та схарактеризувати сучасні наукові підходи педагогічної культури. **Методи:** теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури для визначення сутності і змісту педагогічної культури. **Результати роботи.** Підґрунтям педагогічної культури служить загальна культура - рівень освіти, характер світогляду, ставлення до праці, загальна вихованість, коло інтересів і запитів, норми повсякденної поведінки.

Ключові слова: педагогічна культура, особистість, педагогічна майстерність, компетентність, організованість в діяльності.

Постановка проблеми. Різноманіття трактувань культури вимагає обрати власну позицію щодо розуміння сутності поняття. Ми вважаємо, що культура являє собою нормативні вимоги до будь-якої діяльності людини, а тому існує стільки видів культури, скільки видів самої людської діяльності.

Тому виділення педагогічної культури в спеціальний об'єкт розгляду нам здається теоретично коректним.

Мета статті - на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики проаналізувати та схарактеризувати сучасні наукові підходи педагогічної культури.

Методи теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури для визначення сутності і змісту педагогічної культури.

Результати роботи. Підґрунтям педагогічної культури служить загальна культура - рівень освіти, характер світогляду, ставлення до праці, загальна вихованість, коло інтересів і запитів, норми повсякденної поведінки.

Сам термін «педагогічна культура» вперше з'явився в публікації Л. Раскіна в 1940 році. У 50-60-их роках активно використовується В. Сухомлинським. Наприкінці 70-х-80-их років його застосовують у науково-педагогічних виданнях, з'являється він і в дисертаційних дослідженнях.

У науково-педагогічних працях домінує думка про педагогічну культуру фахівця, що виявляє його прагнення до безперервного вдосконалення своєї діяльності та особистості. Вона є нормою діяльності, поведінки й комплексною програмою його подальшого розвитку. Тобто, це поєднання реальності й ідеалу в діалектичній єдності [5].

Педагогічна культура є компонентом загальної культури особистості. Наукові напрацювання сучасних дослідників (І. Д Бех, І. А Зязюн, М. Б. Євтух, С. О. Сисоєва, П.Щербань та ін.) дозволяють зробити висновок, що виокремлення феномену «педагогічна культура» зумовлене специфікою педагогічної виховної діяльності, зорієнтованої на розвиток особистості, спроможної в майбутньому відтворювати, збагачувати і транслювати культурні здобутки нації, суспільства, людства.

Деякі дослідники розглядають феномен педагогічної культури як інтегративну характеристику педагогічного процесу, що об'єднує передачу накопиченого соціального досвіду від одного покоління іншому та результати цієї діяльності, виражені знаннями, вміннями та навичками [1].

У наукових дослідженнях педагогічна культура також визначається як характеристика цілісної особистості педагога, показник його гуманної педагогічної позиції, що поєднується з творчим ставленням до справи та проявляється як у професійній діяльності, так і в педагогічному спілкуванні (особистісний підхід); умова готовності до професійної діяльності, показник її ефективності й високого рівня самореалізації особистості (діяльнісний підхід); система цінностей педагогічної діяльності (аксіологічний підхід) [2].

Сутність педагогічної культури, на думку П. Щербаня, полягає в особливо ціннісному ставленні до дитинства як до унікального, неповторного періоду людського життя і кожної дитячої особистості як самоцінності [14, с.68]. До складових цього поняття вчений відносить: загальну та наукову ерудицію, педагогічну майстерність, прагнення до самовдосконалення, культуру спілкування, культуру мовлення, педагогічну етику та духовне багатство [14, с.68].

Суголосна з цією точкою зору є позиція В. Криської, яка вважає компонентами педагогічної культури педагогічну спрямованість, широкий кругозір, психолого-педагогічну ерудицію й компетентність, сукупність важливих у навчально-виховній роботі якостей, вміння поєднувати навчально-виховну роботу з пошуком шляхів її вдосконалення, гармонію розвинутих інтелектуальних та організаторських якостей, високу педагогічну майстерність та організованість в діяльності [10, с.292].

Під педагогічною культурою Р. Гуревич розуміє інтегральну якість особистості педагога, що є передумовою ефективної педагогічної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності і метою професійного самовдосконалення [8, с.34].

Згадуючи педагогічну культуру, філософи, психологи, педагоги розглядають її на професійному та непрофесійному рівнях. Носіями педагогічної культури, зокрема, є люди, які займаються виховною практикою професійно й непрофесійно.

Педагогічна культура, як вважає В. Гриньова, має дві форми прояву: статичну й динамічну [6, с.3]. Статична форма відбиває її як наявний рівень, що забезпечує подальший розвиток. Динамічна форма педагогічної культури виявляється в розвитку вміння реагувати на зміни в навколишній дійсності, удосконалювати себе відповідно до умов навколишнього середовища... Прояв як статичної, так і динамічної форми, вважає автор, їх діалектична взаємодія відбувається лише в процесі професійно-педагогічної діяльності й спілкування, відображаючись у кожному з компонентів педагогічної культури [6, с.3].

На думку В. Гриньової, професійна культура свідчить про певний ступінь оволодіння професією, певні способи і прийоми вирішення професійних завдань на основі сформованої духовної культури особистості, рівень якої відбивається змістом професії як соціально-культурного явища із певною структурою, що включає предмет, засоби та результат професійної діяльності: цілі, цінності, норми, методи та методики, зразки та ідеали [6]. Своєю чергою, дефініція педагогічної культури розглядається науковцем, відштовхуючись від поняття культури та специфіки педагогічної діяльності вчителя та його культури, оскільки останній формує Особистість, здатну відтворювати та збагачувати культуру

суспільства. «Педагогічна культура є феноменом вияву вчителем власного «Я» у професійно-педагогічній діяльності через єдність його цілей, мотивів, знань, умінь, якостей, здібностей, відношень, об'єднаних у певну систему педагогічних цінностей. Існуючи об'єктивно, відносно автономно, педагогічна культура, як система цінностей, функціонує через суб'єктивний духовний світ кожного вчителя» [6, с. 14].

Педагогічна культура є динамічною системою духовно-світоглядних, ціннісно-смыслових, комунікативних і діяльнісно-технологічних компонентів, об'єднаних концептуально розвиненою, гуманістично зорієнтованою свідомістю педагога [12].

За М. Ярмаченком, педагогічна культура – це інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загально-культурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи. Умовно в ній виділяється три групи характеристик: 1) загальнолюдські якості (добре здоров'я, інтелектуальний розвиток, належний рівень розвитку мовлення); 2) професійні якості (любов до дітей, професійна компетентність, знання теорії та історії педагогіки, основ психології, методичні уміння, що включають педагогічну техніку, знання досягнень педагогічної науки та практики, уміння застосовувати їх у практичній діяльності, тактовність, прагнення до самовдосконалення, вміння організувати самоосвіту тощо); 3) моральні якості (духовність, моральна чистота, доброзичливість, чуйність і людяність, чесність, правдивість, організованість і відповідальність) [9, с. 641].

В. Сухомлинський розглядає педагогічну культуру як особистісну характеристику викладачів, батьків і керівників органів освіти [13].

С. Вітвицька вбачає у педагогічній культурі викладача такі складові: «науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт, прагнення до самовдосконалення)» [4, с. 86].

В. Лозова визначає педагогічну культуру як «єдність професійної культури, гармонії педагогічного мислення та творчої діяльності, а результатами її формування – розвиток педагогічної етики, професійної майстерності, творчої індивідуальності та професійної компетентності» [11, с. 408].

Науковці Є. В. Бондаревська та Богомолова Г. П. визначають феномен «педагогічна культура» як програму історико-соціального наслідування, яка містить сформований педагогічний ідеал, урегульовані методи і форми його досягнення та суб'єктів педагогічної культури, якими виступають батьки, учителі, суспільство, держава. Дослідники виокремлюють три рівні педагогічної культури: реліктовий, актуальний, потенційний [2].

Реліктовий рівень охоплює педагогічні настанови, способи і форми організації педагогічного процесу, що склалися історично і функціонують надалі, навіть, за відсутності необхідних об'єктивних передумов. Актуальний рівень відображає зразок навчально-виховної діяльності, спроектований згідно з вимогами соціального замовлення і передбачає врахування специфіки сучасної суспільної педагогічної ситуації. Потенційний рівень ототожнюється з педагогічною інноватикою, мета якої виражена підготовкою освітньої системи до вимог майбутнього [3, с. 7].

На нашу думку, педагогічну культуру потрібно розглянути зі сторони суб'єкта виховного впливу. Ним виступає: 1) суспільство; 2) соціальна група; 3) виховні системи та установи; 4) формальні та неформальні колективи; 5) сім'я.

Суспільство через освіту, засоби масової інформації, церкву, мистецтво пропагує панівний тип педагогічної культури, впроваджуючи його в усі клітини соціального організму [1].

Суспільство, котре не визнає вищою цінністю людське життя і закон, не може бути суспільством високої педагогічної культури, які б вимоги до професіоналів педагогіки воно не висувало.

Як зазначає Б. А. Грушин [7], суспільство розчленоване на безліч досить різноманітних за їх соціальною природою спільнот так званих «груп», кожна з яких виступає самостійним суб'єктом власної суспільної свідомості.

Вплив формального колективу, як правило, завжди зорієнтований на цілеспрямовану діяльність, тоді як неформальний колектив може бути орієнтований на досягнення як позитивних, так і негативних цілей, відповідно формуючи конкретний вид педагогічної культури.

Висновки. Отже, педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, яка охоплює єдність як безпосередньої діяльності людей щодо передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок.

Педагогічну культуру розглядають на різних рівнях: науково-педагогічному, соціально-педагогічному, професійно-педагогічному та особистісному.

На науково-педагогічному рівні педагогічна культура виступає складовою частиною загальнолюдської і національної культури й охоплює сферу педагогічних цінностей, які містять наукові теорії, педагогічну свідомість і мислення, зразки практичної культурної діяльності. Соціально-педагогічна культура функціонує як засіб педагогізації навколишньої дійсності. У контексті професійно-педагогічного рівня педагогічна культура розглядається як сфера професійної діяльності, що охоплює вимоги суспільства на тому чи іншому етапі його розвитку, закономірності культурної та фахової ідентифікації педагога. Педагогічна культура часто розглядається і як особистісна характеристика вчителя.

Джерела та література

1. Бенин, В. Л. (1996). Теоретико-методологические основы формирования и развития педагогической культуры: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Башкирский государственный педагогический институт, Екатеринбург.
2. Бондаревская Е. В. Богомолова Г. П. (1997). Педагогическая культура учителя в системе личностно-ориентированного образования. *Инновационная школа*. 1997. № 2. С. 81-85.
3. Вершловский, С. Г. (1994). Проблемы гуманизации школьного образования. В *Гуманизация образования: Теория. Практика*. Санкт Перербург: [б. и.].
4. Вітвицька С.С. (2003). Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 316 с.
5. Гомонюк О. М. (2012). Теоретичні та методичні основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: дис. ...доктора пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця. 693 с.
6. Гриньова В. М. (2000). Педагогічна культура майбутнього вчителя як джерело його творчої професійної діяльності. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти* : Матеріали Міжнародної наук. конф. 16–17 травня 2000 року. [За ред. С. О. Сисоевої та О. Г. Романовського.]. Харків: ХДПУ, 2000. С. 171.
7. Грушин, Б. А. (1987). *Массовое сознание: Опыт определения и проблемы исследования*. Москва: Политиздат.
8. Гуревич Р. С. (2006). Формування інформаційної культури вчителів: проблеми та перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців*: збірник наукових праць. Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. Вип. 9. С. 34–38.
9. Енциклопедія освіти (2008). / Академія пед. наук України; головний редактор В.Г. Крем'як. Київ: Юрінком Інтер. 1040 с.
10. Крысько В. Г. (2001). Психология и педагогика. Схемы и комментарии. М.: Изд-во ВЛАДОС – ПРЕСС, 2001. 368 с.
11. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб. за ред. В.І. Лозової. Харків: «ОВС», 2006. 496 с.
12. Смаковський Ю.В. (2018). Формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики: дис. ...канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Бердянський державний педагогічний університет. Бердянськ. 295 с.
13. Сухомлинський, В. О. (1976). Вибрані твори [в 5-ти т.]. (Т. 2, с. 45-231). Київ: Радянська школа. Т. 1. 1976, 654 с., Т. 3. 1977. 670 с. Т. 4., 1976. 640 с.
14. Щербань, П. М. (2004). Сутність педагогічної культури. *Вища освіта України*. Вип. 3. 67-71.

References

1. Benin, V. L. (1996). Theoretical and methodological foundations of formation and development of pedagogical culture: author's dissertation ... doctor of sciences. Bashkir State Pedagogical Institute, Yekaterinburg.
2. Bondarevskaya E.V. Bogomolova G.P. (1997). / Pedagogical culture of the teacher in the system of personal-oriented education. *Innovation School*. 1997. No. 2. S. 81-85. [in Russian].
3. Vershlovsky, S. G. (1994). Problems of humanization of school education. In *Humanization Education: Theory. Practice*. St. Petersburg: [b. and.]. [in Russian].
4. Vitvitskaya S.S. (2003). Fundamentals of higher education pedagogy: method. manual for undergraduate students. Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian].

5. Gomonyuk O. M. (2012). Theoretical and methodological foundations of formation of vocational and pedagogical culture of future social pedagogues in higher educational institutions: diss. ... doctor ped. sciences 13.00.04 - theory and methodology of vocational education. Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky. Vinnitsia. [in Ukrainian].
6. Grinova VM (2000). Pedagogical culture of the future teacher as a source of his creative professional activity. Creative Personality in the System of Continuing Professional Education: Materials of the International Science. conf. May 16-17, 2000. [Ed. S.O.Sisoyeva and O.G. Romanovsky.]. Kharkiv: KhDPU. [in Ukrainian].
7. Grushin, B.A. (1987). Mass consciousness: Experience definition and research problems. Moscow: Politizdat. [in Russian].
8. Gurevich R. S. (2006). Formation of information culture of teachers: problems and perspectives. Modern information technologies and innovative methods of training in the training of specialists: a collection of scientific works. Kyiv - Vinnitsa: Vinnitsa State Enterprise. [in Ukrainian].
9. Encyclopedia of Education (2008). Academy of Pedagogy. Sciences of Ukraine; Chief Editor V.G. Flint. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
10. Kritsko V.G. (2001). Psychology and pedagogy. Schemes and comments. M. : Publishing house VLADOS – PRESS. [in Russian].
11. Lectures on pedagogy of higher education: teaching. manual ed. (2006). VI Lozova Kharkiv: "ATS". [in Ukrainian].
12. Smakovsky Yu.V. (2018). Formation of the pedagogical culture of future teachers of musical art by means of spiritual music: dis Cand. ped sciences 13.00.04 - theory and methodology of vocational education. Berdyansk State Pedagogical University. Berdyansk. [in Ukrainian].
13. Sukhomlinsky, V.O. (1976). Selected Works [in 5 t.]. (Т. 2, pp. 45-231). Kiev: Soviet school. Т. 1. 1976, 654 p., Т. 3. 1977. 670 p. Т. 4. [in Ukrainian].
14. Shcherban, P.M. (2004). The essence of pedagogical culture. Higher education of Ukraine. Whip 3. [in Ukrainian].

Lashchivska Yana Vasylivna. Training pedagogical culture of personality scientific research. The article clarifies that culture is a normative requirement for any human activity, and therefore there are so many types of culture as many kinds of human activity itself. Therefore, the allocation of pedagogical culture in a special object of consideration seems to us theoretically correct. In the pedagogical culture, historically proven advanced traditions of pedagogical science and practice are embodied. **The purpose of the article** - on the basis of theoretical analysis of the problem under study and the study of educational practice, to analyze and characterize the modern scientific approaches of pedagogical culture. **Theoretical methods** - analysis of psychological and pedagogical, scientific and methodical literature for the definition of the essence and content of pedagogical culture. **Results of work** The basis of pedagogical culture is the general culture - the level of education, the nature of the worldview, attitude to work, general education, the range of interests and requests, the rules of everyday behavior.

Pedagogical culture is considered at different levels: scientific and pedagogical, social-pedagogical, professional-pedagogical and personal.

At the scientific and pedagogical level, pedagogical culture acts as an integral part of universal and national culture and covers the field of pedagogical values that include scientific theories, pedagogical consciousness and thinking, and examples of practical cultural activities. Socio-pedagogical culture functions as a means of pedagogy of the surrounding reality. In the context of vocational and pedagogical level, pedagogical culture is considered as a sphere of professional activity that covers the requirements of society at one or another stage of its development, the laws of cultural and professional identification of the teacher. Pedagogical culture is often viewed as a personal characteristic of a teacher.

Key words: pedagogical culture, personality, pedagogical skill, competence, organization in activity.

Лашчівська Яна Васильевна. Трактовка педагогічної культури людини в наукових дослідженнях. В статті встановлено, що культура представляє собою нормативні вимоги до будь-якої діяльності людини, а тому існує стільки видів культури, скільки видів самої людської діяльності. Тому виділення педагогічної культури в спеціальний об'єкт розгляду нам здається теоретично коректним. В педагогічній культурі втілені історично перевірені передові традиції педагогічної науки і практики. **Ціль статті** - на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми і вивчення освітньої практики проаналізувати і охарактеризувати сучасні наукові підходи педагогічної культури. **Методи:** теоретичні - аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури для визначення сутності і змісту педагогічної культури. **Результати роботи.** Основа педагогічної культури служить загальна культура - рівень освіти, характер світогляду, ставлення до праці, загальна вихованість, коло інтересів і запитів, норми повсякденного поведіння.

Ключові слова: педагогічна культура, людина, педагогічне майстерство, компетентність, організованість в діяльності.

Стаття надійшла до редколегії 08.06.2019 р.